

Redengevende omschrijving – Haastrecht: Provincialeweg Oost 113a

Monumentnummer: 23/15

FEITELIJKE GEGEVENS

Adres	Provincialeweg Oost 113a, 2851 AD Haastrecht
Kadastraal nummer	Haastrecht F 99 (gedeeltelijk).
Naam object	Gemaal Polsbroek, Groot en Klein Keulevaart
Complexonderdelen	Gemaal met aan de noordzijde gelegen dichtgemaakte kolk, cultuurlandschap ten zuiden van het gemaal en dienstwoning (apart beschreven: Provincialeweg oost 113a)
Oorspronkelijke functie	Gemaal
Opdrachtgever	Polderbesturen Polsbroek en Polder Groot en Klein Keulevaart
Architect/aannemer	Niet bekend
Datering / Bouwjaar	1881

(CULTUUR)HISTORISCHE
ACHTERGROND*De polder Groot en Klein Keulevaart.*

De polder Keulevaart was onderdeel van de vroegste ontginningen vanaf de Hollandse IJssel. De splitsing tussen de beiden polders kwam tot stand. De eerste van de polder was in 1289 toen Groot en Klein Keulevaart werd gesplitst van het polderdeel Hoonaard door het graven van de Benschopper uitwatering, waarbij het water van de polders werd geloosd op de Hollandse IJssel. In 1486 kwam de splitsing van de Groot en Klein Keulevaart tot stand. De polsbroekermolens gingen in dat jaar over op windbemaling. Hierdoor was het ook noodzakelijk de afwatering van Groot en Klein Keulevaart aan te passen. Deze liep voortaan van noord naar zuid, waarbij er een molen aan de tiendweg werd gebouwd. Via verschillende nieuw gegraven weteringen en vlieten werd het overtollige polderwater van de polders afgewaterd op de Polsbroekse boezem. De Polsbroekse polders en de polder Groot en Klein Keulevaart werden 1625 aangepast naar een getrapte bemaling. Zowel in de polder Groot Keulevaart als in de Polsbroekerpolder kwam een bovenmolen te staan. Over de afwatering werden afspraken gemaakt tussen de beide polders. In 1881 stapten de polderbesturen gezamenlijk over op een stoomgemaal dat aan de Provincialeweg oost 113a werd gebouwd. In 1913 werd de stoommachine omgebouwd tot een motorgemaal en in 1942 werd het geheel vervangen door een elektrisch gemaal. In 1988 werd een heel nieuw gemaal gebouwd aan de westzijde van het oude gemaal.

Het gemaal herinnert aan de historische waterhuishouding van de gemeente Krimpenerwaard. Daarnaast verwijst de samenhang tussen het gemaal en de dienstwoning naar de inrichting van het polderbeheer in de 19e en vroege 20e eeuw.

STEDENBOUWKUNDIGE,
LANDSCHAPPELIJKE SITUATIE*Ruimtelijke opbouw polder*

Het poldergebied rondom het gemaal laat zich nog steeds kenmerken door het karakteristieke noord-zuid georiënteerde slagenlandschap met tussen de percelen brede kavelsloten. Aan de zuidzijde van het gemaal ligt de Lange Vliet, die zorgde voor de afwatering. In de huidige situatie is deze nu afgetakt naar het nieuwe gemaal dat in 1988 werd gebouwd. Een

restant van de oude aansluiting is nog wel aanwezig in het landschap. gemaal, zowel zelfstandig als als onderdeel van het ensemble van gemaal en dienstwoning, is beeldbepalend in het cultuurlandschap en langs de Provincialeweg oost.

Ruimtelijke opbouw perceel

Het gemaal staat op een ruim perceel op de IJsseldijk. Aan de noordzijde van het gemaal is een vierkante gesloten bak aanwezig, die is afgezet met een stalen buisbalustrade. Dit is de voormalige kolk van het gemaal en is een integraal onderdeel van het voormalige gemaal en draagt bij aan de afleesbaarheid van de functie. De functionele samenhang tussen het gemaal en de dienstwoning komt visueel sterk tot uiting in de grote overeenkomsten in de behandeling van de architectuur. Er is echter tussen het gemaal en de dienstwoning een nieuwe woning in geplaatst waardoor het ensemble enigszins is aangetast.

ARCHITECTUURHISTORISCHE WAARDE

Het pand is architectuurhistorisch waardevol als voorbeeld van een eind 19e-eeuws gemaal in traditionele met bijbehorende dienstwoning, die er architectonisch in samenhang mee is ontworpen. Dit uit zich in het overeenstemmende materiaalgebruik (gele IJsselstenen) en de overeenstemmende ornamentiek (de vensters met hun smalle gestucte lijsten). De in de gevels gebruikte gele IJsselstenen zijn karakteristiek voor de Krimpenerwaard.

BESCHRIJVING

Het gemaal bestaat uit één bouwlaag onder zadeldak. Het heeft een rechthoekige plattegrond met aan de linkerzijgevel een rechthoekige uitbouw onder een eigen, dwarsgeplaatst zadeldak. De daken zijn gedekt met grijze gegolfde Hollandse Pannen. De gevels zijn gemetseld in lokale gele IJsselstenen in kruisverband.

De entree bevindt zich in de rechterzijgevel in de vorm van een getoogde dubbele houten deur. In de gevels zitten getoogde vensters met segmentbogen, omgeven met gecementeerde lijsten. De ramen zijn uitgevoerd als 12-ruits vensters met slanke ijzeren roeden. De twee getoogde vensters met segmentbogen in de voorgevel zijn blind en ingevuld met cementwerk met ruitvormig lijnpatroon.

In de twee topgevels loopt een opklimmend gekanteeld fries en in de zijgevels een horizontaal gekanteeld fries. De topgevel aan de voorzijde betreft een tuitgevel, die aan de bovenzijde niet recht, maar rondbooging wordt afgerond. Zowel de topgevel aan de voorzijde als die van de uitbouw aan de linkerzijgevel worden met een donkere bakstenen rollaag afgedekt. Op de hoeken van de voor- en achtergevel staan gecementeerde pilasters als hoekbeëindigingen. Deze zijn vormgegeven met casementen (verdiepte velden) en hebben een halve bol als bekroning.

Voor het gebouw staat nog de ijzeren sluisdeurbediening en bevindt zich de afgedekte maalkolk.

Het gemaal aan de Provincialeweg Oost 113a te Haastrecht is van:

Cultuurhistorische waarde:

- Als herinnering aan de historische waterhuishouding van de gemeente Krimpenerwaard.
- Als herinnering aan de geschiedenis van de polders Groot en Klein Keulevaart.
- Vanwege de verwijzing naar de inrichting van het polderbeheer in de 19e en vroege 20e eeuw.

Stedenbouwkundige / landschappelijke waarde:

- Als onderdeel van het ensemble van het gemaal en dienstwoning.
- Als beeldbepalend element in het cultuurlandschap en langs de Provincialeweg oost.
- Vanwege de samenhang tussen het rudiment van de inmiddels verlegde Lange Vliet, het gemaal en de kolk als verwijzing naar de oorspronkelijke functie van het gemaal.
- Het gemaal en de dienstwoning tezamen als ruimtelijke verwijzing naar het ontstaan van de Krimpenerwaard in zijn huidige vorm.

Architectuurhistorische waarde:

- Als voorbeeld van een eind 19e-eeuwse gemaal in traditionele bouwstijl met bijbehorende dienstwoning die er architectonisch in samenhang mee is ontworpen (dit uit zich in het overeenstemmende materiaalgebruik (gele IJsselstenen) en de overeenstemmende ornamentiek (de vensters met hun smalle, hoekige gestucte lijsten)
- Vanwege de voor de Krimpenerwaard kenmerkende gevels in gele IJsselsteen.

Waarde vanwege de Gaafheid:

- Als relatief gaaf en nog steeds goed herkenbaar ensemble van een dienstwoning en een poldergemaal.
- Vanwege de goed herkenbare en overwegend gave samenhang van de verschillende elementen van het gemaal en de architectuur van het gemaal.

Zeldzaamheidswaarde:

- Vanwege de relatieve zeldzaamheid binnen de gemeente Krimpenerwaard van een gemaal in combinatie met een dienstwoning.

Het gemaal aan de Provincialeweg Oost 113a draagt bij aan de ruimtelijke identiteit van de gemeente Krimpenerwaard vanwege:

1. De verwijzing naar het ontstaan van de gemeente Krimpenerwaard en het waterbeheer binnen de polders dat noodzakelijk is om de polders bewoonbaar te maken.
2. De bouwmassa in één bouwlaag onder een haaks op de weg

gelegen kap, hetgeen kenmerkend is voor de dijklinten.

3. Het gebruik van de voor de gemeente kenmerkende gele IJsselsteen.

BESCHERMING

De volgende onderdelen vallen onder de bescherming:

- Exterieur, bouwkundige structuur en waardevolle interieuronderdelen die verwijzen naar de oorspronkelijke functie en de constructiemethoden.

BRONNEN

- Blijdenstijn, R. e.a. (2004), *Bouwstijlen in Nederland 1040-1940*, Amsterdam (2^e druk)
- Enderink, S. (2016), *Het Krimpenerwaardboek*, Zwolle
- Groningen, C.L. van (1996), *De Krimpenerwaard*, Zwolle
- Haslinghuis, E.J. e.a. (2005), *Bouwkundige termen*, Leiden (5e dr.)
- Hofkens, M., Ingen, M. Van, e.a. (1991), *Jongere bouwkunst en stedenbouw 1800 – 1945. Monumenten inventarisatieproject gemeente Vlist*.
- Jongerius, N. (2006), *Haastrecht, stadje aan het water*.
- Knoester, J.J. (2002), *Kernachtig Krimpenerwaard, 100 jaar plaatselijke geschiedenis*.
- Kölker, A.J. (1974), *Hoofdstukken uit het ontstaan en de ontwikkeling van 'die Steede ende Landen van Haestregt' tot het begin van de 19 e eeuw*, Dordrecht
- Kroon, M. (2000), *Krimpenerwaardig, de geschiedenis van de Krimpenerwaard in woord en beeld*.
- Povée, H. (2004), *Tien eeuwen tussen Lek en IJssel: geschiedenis van de Lopikerwaard en de Krimpenerwaard*.
- Someren, C. van (2009), *Van A naar B door de Hoogstraat in Haastrecht*, Gouda
- Stichting Krimpenerwaard, *Monumenten in de Krimpenerwaard: in Haastrecht, Stolwijk, Vlist, Schoonhoven, Ammerstol, Bergambacht, Berkenwoude, Lekkerkerk, Krimpen aan de Lek, Krimpen aan den IJssel, Ouderkerk aan den IJssel, Gouderak: cultuurhistorisch waardevolle gebouwen en objecten in beeld*.
- Teixeira de Mattos, L.F. (1927), *De Waterkeeringen, Waterschappen en Polders van Zuid-Holland, dl III: De Krimpenerwaard*, Den Haag.
- Ven, G.P. van de (2004), *Mensen in een waard vol wind en water: geschiedenis van de Waterhuishouding in de Krimpenerwaard*.
- Zuijlen, C. van (1983), *Oud-Haastrecht en Vlist in beeld*.
- Topotijdreis.nl
- Beeldbank RCE, kadastrale minuut Haastrecht
- Website van het streekarchief Gouda (bouwvergunningen en foto's)
- Historische vereniging Haastrecht